

PARLAMENTĀRĀS KONTROLES INSTITŪTA ĢENĒZE UN VĒSTURISKĀ ATTĪSTĪBA

Aleksandrs Kuzņecovs, Uzņēmumu reģistra valsts notārs,
LU Juridiskās fakultātes Tiesību zinātnes profesionālās maģistra studiju programmas students

Mūsdienās demokrātiska valsts nevar būt iedomājama bez tiesību virsvaldības, ar kuras palīdzību sabiedrība tiek organizēta ar tiesību normām un valsts vara ir pilnvarota rīkoties tikai un vienīgi tiesību normu ietvaros.¹ Lai sasniegtu šo mērķi, tiesību virsvaldības koncepcija paredz dažāda rakstura pasākumu kopumu, no kuriem viens ir varas dalīšana.² Varas dalīšanas principa mērķis ir novērst valsts varas uzurpāciju un koncentrēšanos vienas personas vai personu grupas rokās,³ kas paredz ne tikai valsts funkciju sadalīšanu starp varas institūcijām, bet arī savstarpējo kontroli, kas izriet no līdzsvaru un atsvaru sistēmas. Un viena no šīs kontroles izpausmēm ir parlamentārā kontrole.

Foto: Boriss Kolješņikovs

Parlamentārā kontrole kā atsevišķs tiesību institūts izveidojās Anglijā konstitucionālās cīņas rezultātā starp karali un parlamentu, pēc kuras eventuāli tika nostiprināta parlamentārā valsts iekārta.

No viduslaiku vidus līdz pat 20. gadsimtam Apvienotās Karalistes monarhs un parlaments cīnījās par vietu zem saules. Monarhi centās saglabāt savu ietekmi un pilnvaru apjomu, savukārt parlaments ar laiku ieguva vairāk un vairāk pilnvaru, kuras neaprobežojās tikai ar likumdošanu. Jau 17. un

18. gadsimtā tika izveidota parlamentārā valsts iekārta, un parlaments, īstenojot savu varu, ieguva pilnvaras uzraudzīt un nepieciešamības gadījumā koriģēt valdības rīcību. Britu konstitucionālās tradīcijas tika ņemtas vērā, izstrādājot ASV Konstitūciju, un ideja par parlamentāro kontroli ieguva jaunu formu prezidentālās republikas apstākļos, kurā valda strikta varas dalīšanas sistēma, pavisam neraksturīga parlamentārai iekārtai. Kā arī pēc Lielās franču revolūcijas franču juristi un valstsvīri ilgu laiku centās demokratizēt Francijas iekārtu, eventuāli ieviešot britu parlamentāro sistēmu, kas padara Franciju par pirmo republikānisko valsti, kurā tika ieviesta parlamentāra valdības forma. Ņemot vērā iepriekšminēto, rakstā tiks aplūkota Apvienotās Karalistes, ASV un Francijas konstitucionālā pieredze.

Latviešu tiesību literatūrā pietiekami daudz uzmanības tiek veltīts tiesu varas iespējām ietekmēt likumdevēju un izpildvaru, tomēr ārkārtīgi maz veltīts citam no varas dalīšanas izrietošam institūtam – parlamentārajai kontrolei. Šajā rakstā tiks aplūkota parlamentārās kontroles institūta ģenēze un tā vēsturiskā attīstība.

Parlamentārās kontroles attīstība Apvienotajā Karalistē

Parlamentārā kontrole kā atsevišķs tiesību institūts izveidojās Anglijā konstitucionālās cīņas rezultātā starp karali un parlamentu, pēc kuras eventuāli tika nostiprināta parlamentārā valsts iekārta. Apvienotās Karalistes konstitucionālās evolūcijas rezultātā tika izveidota parlamentārā valsts iekārta, kurā tika attīstīta parlamentārās kontroles ideja, kas ir mūsdienu varas dalīšanas principa neatņemama sastāvdaļa ne tikai parlamentārajās demokrātijās, bet visās demokrātiskās valstīs.

Lielās brīvības hartas parakstīšana 1215. gadā ir uzskatāma ne tikai par monarha absolūtas varas ierobežošanas atskaites punktu, bet arī kontroles pār izpildvaras darbību izveidošanas brīdi, jo ar hartas parakstīšanu visi ar nodokļiem saistītie jautājumi tika pieņemti tikai ar karaļa padomes piekrišanu.

Bet 1265. gadā pilsētu pārstāvji kļuva par karaļa padomes locekļiem, iegūstot iespēju ietekmēt nodokļu iekasēšanas politikas veidošanu, un šo notikumu var uzskatīt par Anglijas parlamenta izveidošanu.⁴ Jau 1407. gadā karalis Indriķis IV (*Henry IV*) atzina Pārstāvju palātas (parlamenta apakšpalātas) tiesības kroņa vārdā ieviest karaļvalstu nodokļus, kas ar laiku kļuva par Pārstāvju palātas ekskluzīvo prerogatīvu.⁵

Ilgu laiku visi parlamenta akti, kuri nesaskanēja ar karaļa prerogatīvām, bija spēkā neesoši,⁶ tomēr pēc 1688. gada Slavenās revolūcijas (*Glorious Revolution*) tika nostiprināta parlamenta izdoto likumu prevalēšana pār monarha aktiem.⁷ Un jau 1689. gadā pieņemtais Tiesību bills ierobežoja monarha varas attiecības ar parlamentu,⁸ turklāt nostiprinot monarha prerogatīvas izpildvaras jomā ar nosacījumu, ka monarhs realizēs šo varu parlamenta interesēs.

Jāsaka, ka juridiski Apvienotās Karalistes parlamenta izveidošana un tālāka eksistence ir monarha prerogatīvu realizācijas rezultāts. Karaliene parlamentā ir augstākais likumdevējs visā Apvienotajā Karalistē, un visas parlamenta prerogatīvas primāri izriet no monarha prerogatīvām.⁹ Faktiski britu parlaments sastāv ne tikai no Pārstāvju palātas un Lordu palātas, bet arī no monarha.¹⁰ Kā arī formāli parlamentam nav būtiskas lomas valdības izveidošanas procesā, un jāņem vērā, ka Apvienotās Karalistes parlamenta tiesiskā bāze ir veidota no paražu tiesībām, un saskaņā ar paražām monarhs uz kabineta galvas amatu aicina uzvarētājpārtijas galvu, kura bauda parlamenta vai, precīzāk, Pārstāvju palātas uzticību. Līdzīga situācija ir ar Ministru kabineta atlaišanu. No vienas puses, visiem kabineta locekļiem ir jābaida Pārstāvju palātas uzticība, bet, no otras, ja Pārstāvju palātas locekļi izsaka neuzticību premjeram vai ministram, tas vien nenozīmē, ka valdības loceklis ir uzskatāms par atlaistu, jo pēc neuzticības votuma izteikšanas Pārstāvju palātas locekļi gaidīs noteiktu rīcību no attiecīgā kabineta locekļa, proti, pieprasījumu monarham atlaist viņu no amata, bet, ja neuzticība tika izteikta kabinetam galvai, viņš varēja prasīt monarhu atlaist parlamentu.¹¹

Līdz pat 18. gadsimtam valdīja uzskats, ka Pārstāvju palātas neuzticības votums nav saistošs monarham un viņš var arī atteikties atlaist premjeru no amata. Bet 1723. gadā tika ieviesta jauna prasība Ministru kabineta ministriem, saskaņā ar kuru karalim, ieceļot personu ministra amatā, bija jāpārlicinās par to, vai attiecīgais kandidāts bauda parlamenta uzticību,¹² un, ja jau ieceltais ministrs savu pilnvaru laikā zaudēja šo uzticību, viņam bija jāatkāpjas no sava amata.¹³ 1742. gadā premjerministrs Roberts Volpols (*Robert Walpole*) kļuva par pirmo valdības locekli Apvienotās Karalistes vēsturē, kas tika atlaists nevis pēc monarha gribas, bet pēc Pārstāvju palātas gribas. Un, visbeidzot, saskaņā ar 1832. gada vēlēšanu reformu katram premjerministram ir jābaida parlamenta uzticība, bet, zaudējot to, viņam ir vai nu jāatstāj savs amats,

vai jāiesaka monarham atlaist parlamentu un rīkot jaunas vēlēšanas.¹⁴ Tolaik arī tika nostiprināta kabineta kolektīva politiskā atbildība parlamenta priekšā.

Lai aizstāvētu savas politiskās intereses, britu parlaments aktīvi izmantoja tādas parlamentārās kontroles līdzekļus kā interpelācija (latviešu tiesību literatūrā šis institūts pazīstams kā pieprasījums), jautājumi un parlamentārās izmeklēšanas komisijas. Ar šo līdzekļu palīdzību tika nodrošināts viens no būtiskākajiem parlamentārās iekārtas elementiem – atbildīga valdība.¹⁵ Iegūstot nepieciešamo informāciju, Pārstāvju palātas locekļi var izteikt neuzticību kabineta locekļiem vai arī izdot likumus, lai uzlabotu valdības darbību. 19. gadsimtā būtisku lomu sāka spēlēt parlamentārās komisijas. Piemēram, 1861. gadā tika dibināta publisko izdevumu komisija, kura īstenoja un arī mūsdienās īsteno kontroli pār izpildvaras iestāžu finanšu līdzekļu izmantošanas efektivitāti un lietderīgumu.¹⁶

Nevar neminēt vēl vienu britu izgudrojumu – impīčmentu. Impīčments ir procedūra, kuras ietvaros augstākā amatpersona tiek apsūdzēta par nopietniem pārkāpumiem un noziegumiem, kas nav savienojami ar attiecīgo amatu.¹⁷ Par pirmo dokumentāri apstiprināto impīčmenta procedūru ir uzskatāmi 1376. gada notikumi, kad Anglijas parlaments karaļa Edvarda III valdīšanas laikā nosodīja karaļa dēla Lankasteras hercoga politiku un apsūdzēja dažādos noziegumos viņa piekritējus. Rezultātā karalis piekrita atlaist no amata apsūdzētos ministrus.¹⁸ Praksē parlaments aktīvi izmantoja impīčmentu attiecībā uz kabineta locekļiem, un šis institūts parādīja sevi kā efektīvu ieroci cīņā pret monarha veikto valsts pārvaldi.¹⁹

Jāņem vērā, ka britu publiskajās tiesībās pastāvēja maksima, ka karalis nevar izdarīt kaut ko nepareizi, saskaņā ar kuru monarhs paliek pilnīgi neatbildīgs par savu rīcību. Tomēr, ja karalis nevar izdarīt kaut ko nepareizi, tas vēl nenozīmē, ka viņa padomnieki jeb ministri nav slikti un pilnīgi neatbildīgi kā viņu monarhs.²⁰ Ilgu laiku parlaments monarha ministrus atstādīnāja impīčmenta kārtībā, bet 18. gadsimta beigās tika nostiprināts princips, saskaņā ar kuru jebkuru monarha aktu līdzparakstīja ministrs, kurš arī uzņēmās atbildību par parakstīto aktu.²¹ Ja monarhs varētu vienpersoniski izdot savus aktus un vienkārši atsaukties uz to, ka monarhs ir visas taisnības avots, kurš nav spējīgs darīt neko ļaunu vai nepareizu, tad būtu apdraudēta valsts tiesiskā iekārta, jo tiesiskā valsti katram juridiskam aktam ir jābūt savai atbildīgajai personai. Ar līdzparakstīšanas institūta ieviešanu (vai kā to visbiežāk dēvē – kontrasignāciju) britu tiesību doktrīnā tika atrasts risinājums problēmai, kā var mazināt monarha kaitīgu un pretlikumīgu aktu izdošanas iespējamību. Turklāt, ņemot vērā to, ka ministrus var saukt pie atbildības impīčmenta kārtībā vai atlaist, izmantojot neuzticības votumu, monarha akta saturu nosaka nevis monarhs, bet ministrs, kas būtiski ierobežo monarha rīcības brīvību.²²

Tādējādi secināms, ka britu parlamentārisma teorijas attīstības rezultātā kopā ar principu, ka karalis nevar izdarīt kaut to nepareizi, tika attīstīts princips, saskaņā ar kuru karalis neko nevar darīt viens pats,²³ kas ar kontrasignācijas, impīčmenta un neuzticības votuma institūta palīdzību ļāva parlamentam ietekmēt karaļa politikas veidošanu. Ar to arī tika izveidota konstitucionālās monarhijas pamatkonceptija, saskaņā ar kuru karalis valda, bet nepārvalda (*King reign, but does not rule*), kas ir, visticamāk, viens no konstitucionālās monarhijas stūrakmeņiem.

Kā redzams, konstitucionālās cīņas rezultātā starp parlamentu un karali parlaments ne tikai ieguva zināmu autonomiju no karaļa, bet arī iespēju ietekmēt viņa un valdības darbību. Rezultātā izveidojās tā sauktā parlamenta visvarenības teorija (*Omnipotence of the Power of Parliament*), par kuru juristi un tiesību zinātnieki jokoja, ka vienīgais, ko nevar izdarīt parlaments, ir pārvērst vīrieti par sievieti un otrādi.²⁴ Parlamentārisma raksturīgākā pazīme ir prasība valdībai, lai tā baudītu parlamenta uzticību, un vienlaikus tas ir visietekmīgākais parlamentārās kontroles līdzeklis, kurš pastāv arī mūsdienās.

Jāsaka, ka tādi filozofi kā Voltērs, de Tokvils, Gneists slavina britu konstitucionālo iekārtu, norādot, ka Anglija ir viena no ļoti nedaudzajām vietām Eiropā, kur valda tiesības, nevis patvaļā,²⁵ savukārt slavenais britu tiesību zinātnieks un tiesību virsvaldības koncepcijas autors Alberts Daisijs rakstīja, ka parlamentārā iekārta sekmē tiesību virsvaldību.²⁶ Bet jāpiebilst, ka vēl 18. un 19. gadsimtā britu monarhs saglabāja un plaši izmantoja savas tradicionālās prerogātas – kā kara pasludināšana un starptautisko līgumu parakstīšana.

Vēl viens no daudziem britu parlamentārisma augļiem ir tā sauktā funkcionālā varas dalīšana, kuras mērķis bija sadalīt dažādas valsts funkcijas pēc dažādiem valsts orgāniem.²⁷ 17. gadsimta beigās Džons Loks (*John Lock*) rakstīja, ka izpildvara un likumdevēja vara ir jāatdala viena no otras, jo, ņemot vērā faktu, ka ir dabiski, ka cilvēki cenšas sagrābt pēc iespējas vairāk varas savās rokās, likuma pieņemšana un tā realizācijas pilnvaru koncentrācija vienas personas vai personu grupas rokās ir ļoti bīstama, tā kā šī persona vai personu grupa viegli var izmantot savas pilnvaras, lai realizētu nevis sabiedrības, bet savas personiskās intereses.²⁸ Tā ir varas dalīšanas koncepcijas pamatideja. Jāpiebilst, ka Džons Loks uzskatīja, ka visiem varas atzariem būtu jāpakļaujas likumdevējvarai, kuru viņš apzīmēja kā augstāku varu.²⁹

Tieši funkcionālā varas dalīšana, kas tika izveidota Apvienotajā Karalistē, ir mūsdienu varas dalīšanas principa kodols. Šarls Monteskjē izveidoja savu varas dalīšanas teoriju, raugoties uz Apvienotās Karalistes parlamentāro sistēmu, un uzskatīja to par valsts iekārtas etalonu, un viņa slavenā līdzsvaru un atsvāru sistēma bija izveidota, raugoties uz tolaik pastāvošo Apvienotās

Karalistes funkcionālo varas dalīšanu un valsts varas orgānu savstarpējo kontroli, it īpaši uz parlamenta tiesībām atļaut augstāko izpildvaras orgānu.³⁰

No iepriekšminētā var secināt, ka, pateicoties britu parlamentārisma doktrinai, tika izveidota klasiskā varas dalīšanas koncepcija, kā arī valsts varas orgānu savstarpējās kontroles ideja sākotnēji izrietēja no Apvienotās Karalistes parlamentārās iekārtas postulātiem.

Parlamentārās kontroles institūts ASV

Š. Monteskjē mācība par varas dalīšanu ir būtiski ietekmējusi arī ASV Konstitūcijas autorus. Slavenais Džeims Medisons Federālista piezīmēs, aprakstot varas dalīšanas teoriju, atsaucas tieši uz Monteskjē, norādot, ka viņš iedvesmojas no Apvienotās Karalistes valsts iekārtas.³¹ Tas nav pārsteigums, jo ASV Konstitūcija faktiski ir britu konstitūcijas versija, kura eksistēja 18. gadsimta beigās, un tās autoru mērķis bija izveidot Apvienotās Karalistes valsts iekārtai līdzīgu sistēmu, kurā bija varas funkciju dalīšana un valsts orgānu sadarbība.³²

ASV Konstitūcijas autori, neskatoties uz to, ka tie plaši atsaukušies uz Monteskjē, kurš savukārt faktiski interpretēja Apvienotās Karalistes valsts iekārtu un normatīvos aktus, uzskatījuši, ka katrs varas atzars ir jāveido cits no cita atsevišķi un tie būtu jāveido no varas pirmavota – no tautas. Kā arī, ņemot vērā apstākli, ka republikāniskā iekārtā dabiski visspēcīgākais valsts atzars ir likumdevējvara, tā būtu jāsadala uz diviem atzariem, ievēlot pārstāvju atšķirīgā veidā un sadalot viņu funkcijas un kompetences, kā arī izpildvarai būtu jādod iespējas aizsargāties no likumdevējvaras patvaļas.³³

Šī sistēma, pirmkārt, ļauj valsts varas atzaram konstitucionālā konfliktā ar citu atzaru atsaukties uz savu demokrātisko leģitimitāciju, otrkārt, paredz mazāk atkāpes no varas dalīšanas un pilnībā izslēdz varas saplūšanas iespēju, un, visbeidzot, likumdevējvarai ir mazāk iespēju ietekmēt pārējos varas atzarus. ASV Konstitūcijas 1. panta trešā nodaļa kopsakarā ar 2. panta ceturto nodaļu piešķir Senātam tiesības atcelt prezidentu, viceprezidentu un pārējās civilās amatpersonas no amata impīčmenta kārtībā,³⁴ kas ir visspēcīgākais parlamentārās kontroles līdzeklis ASV, ar kuru palīdzību var atstādināt no amata ne tikai izpildvaras amatpersonas, bet arī tiesu varas amatpersonas (tas ir vienīgais izņēmums no tiesu varas neatkarības principa ASV). Savukārt ASV valdībai nekad nav bijis jābauda Kongresa uzticība. Faktiski ASV, kā arī jebkurā citā prezidentālajā republikā ir vienpersoniska valdība, savukārt ministri (ASV šo amatu apzīmē ar jēdzienu "sekretārs") ir prezidenta padomnieki,³⁵ un no tā arī izriet, ka ASV konstitucionālās tiesības nepazīst kontrasignācijas institūtu,³⁶ jo ASV Konstitūcijas autori atteicās no slavenās britu maksimas, ka karalis nevar izdarīt neko

ļauņu, un tāpēc prezidentu var saukt pie atbildības impīčmenta kārtībā.

Jau salīdzinot vispēcīgākās kontroles līdzekļus ASV un Apvienotajā Karalistē, proti, impīčmentu un neuzticības votumu, var redzēt, ka ASV konstitucionālais regulējums strikti ierobežo likumdevējvaras iespējas ietekmēt pārējos varas atžarus, nodrošinot izpildvaras un tiesu varas amatpersonu neatkarību no likumdevējvaras, jo, pirmkārt, apsūdzības izvirzīšana impīčmenta kārtībā *per se* neparedz amatpersonu atstādināšanu, otrkārt, apsūdzību izvirza Kongresa apakšpalāta, Pārštāvju palāta, bet lietu izskata augšpalāta un Senāts, kura sēdes impīčmenta lietās vada Augstākās tiesas priekšsēdētājs, un, visbeidzot, impīčmentam piemīt ne tikai politisks, bet arī juridisks raksturs, kas nozīmē, ka politiķiem, kuri pieņem lēmumus, ir jāvadās ne tikai pēc politiskiem, bet arī juridiskiem kritērijiem, kas *de facto* ierobežo viņu rīcības brīvību. Savukārt neuzticības votuma izteikšana nav aprobežota ar juridiskiem priekšnoteikumiem; neuzticību jebkurā laikā var izteikt parlamentārais vairākums, un neuzticības izteikšanas instrumenta izmantošanas sekas var būt daudz ietekmīgākas nekā augstākās amatpersonas atstādināšana impīčmenta kārtībā.

Tomēr ASV Kongress jau 18. gadsimta beigās ieguva daudzus kontroles līdzekļus, kurus tolaik nevarēja izmantot britu parlaments, piemēram, ASV prezidentam tika piešķirts bruņoto spēku augstākā vadoņa statuss, bet kara pasludināšanas tiesības tika piešķirtas Kongresam, un prezidentam bija jāsadarbojas ar Kongresu militārajos jautājumos. Savukārt Apvienotās Karalistes monarhs ne tikai pārvaldīja karaspēku, bet arī vienpersoniski varēja pasludināt karu bez parlamenta piekrišanas. Prezidentam, lai noslēgtu starptautisko līgumu, bija jāiegūst Senāta piekrišana, savukārt Apvienotās Karalistes monarham bija ekskluzīvas tiesības noslēgt valsts vārdā starptautiskus līgumus. Kongress varēja apsūdzēt valsts galvu impīčmenta kārtībā, bet Apvienotās Karalistes monarhs bija un paliek neaizskarams.³⁷

Iepriekšminētais liecina par to, ka ASV kopš dibināšanas nebija konstitucionāla orgāna, kuram, līdzīgi kā Lielbritānijas parlamentam, būtu neapstrīdama virsvaldība salīdzinājumā ar pārējiem konstitucionālajiem orgāniem, jo ASV dibinātāji centās izveidot valsts iekārtu, kuras varas atžari atrodas vienlīdzīgā stāvoklī, un tiem ir diezgan liela autonomija vienam no otra. ASV ir uzskatāma par pirmo prezidentālo republiku, un šādai valsts iekārtai ir raksturīga varas dalīšanas principa strikta ievērošana.³⁸

Parlamentārās kontroles attīstība Francijā

Lielās franču revolūcijas laikā Džona Loka un Šarla Monteskjē idejas tika ņemtas vērā, sastādot pirmās Francijas konstitūcijas un Pilsoņa un cilvēka

tiesību deklarāciju. Piemēram, Pilsoņu un cilvēka tiesību deklarācijas 16. pantā tika noteikts, ka, ja sabiedrībā nepastāv varas dalīšana, tajā nav savas konstitūcijas. Bet 1791. gada Francijas konstitūcija reprezentēja teoriju, ka vēlētajū korpuss ar sava pārstāvniecības orgāna palīdzību realizē kontroli pār karaļa un valdības rīcību, un 1793. gada konstitūcija faktiski dublēja šo principu ar izņēmumu, ka izpildvaru realizēja izpildpadome, nevis karalis un valdība, kā arī daudz detalizētāk tika aprakstītas likumdevēja korpusa iespējas ietekmēt to darbību. Kā arī ar speciālo likumu 1791. gadā tika ieviests kontrassignācijas institūts, kurš, visticamāk, tika pārņemts no britu konstitucionālās prakses.³⁹ Acīmredzams, ka pirmās un otrās Francijas konstitūcijas autori vēlējās realizēt striktu varas dalīšanas sistēmu, kas nav savienojama ar parlamentāro iekārtu, kurā raksturīga varas saplūšana.

1814. gadā nostiprinātā valsts iekārta līdzinājās parlamentārai, par ko īpaši liecina fakts, ka parlamentāriešiem tika piešķirta iespēja apsūdzēt karaļa ministrus impīčmenta kārtībā, kā arī tika saglabāts kontrassignācijas institūts. Bet parlamentam vēl nebija nozīmīgu kontroles līdzekļu, un karalis saglabāja plašas prerogātas, piemēram, ministru politiskā atbildība tika nostiprināta nevis parlamenta, bet karaļa priekšā, un pašiem ministriem nebija jābaida parlamentāriešu uzticību, jo karalim bija absolūtas tiesības ievēlēt savus ministrus. Bet ar laiku parlamentārā iekārta guva lielu popularitāti franču juristu vidū, un pat karalis Kārlis X sekmēja parlamenta nostiprināšanu. Raugoties uz britu parlamentāro teoriju, franču valstsvīrs Luijs Ādolfs Tjers (*Louis-Adolphe Thiers*) modificēja britu parlamentārās monarhijas formulu, norādot, ka "karalis valda, ministri pārvalda, palātas apspriež". Un šī formula tika likta 1830. gadā izveidotās valsts iekārtas pamatā.⁴⁰

Laikā periodā no 1830. gada līdz 1848. gadam Francijā pastāvēja parlamentārā iekārta, kura ļoti līdzinājās britu parlamentārisma. Tomēr 1848. gada apvērsums iznīcināja šo iekārtu, nostiprinot prezidentālismam līdzīgu iekārtu, kura eventuāli tika pārveidota par duālistisku monarhiju, un likumdevējvara faktiski zaudēja jebkādu iespēju pārraudzīt izpildvaras orgānu rīcību.

No Trešās Francijas republikas līdz Veimāras krīzei

Attīstoties republikāniskajām tradīcijām, 1870. gadā tika dibināta Trešā Francijas republika, un pēc 1875. gada Konstitūcijas pieņemšanas tā kļuva par pirmo valsti kontinentālajā Eiropā, kur tika izveidota parlamentārā sistēma, kas faktiski tika pārņemta no Apvienotās Karalistes. Tajā, pirmkārt, tika ieviests regulējums, saskaņā ar kuru prezidentu ievēlēja likumdošanas kongress, nevis tauta, otrkārt, viņam

tika atņemtas absolūtas veto tiesības, aizvietojo tās ar suspensīvo veto, tomēr piešķirot viņam likumdošanas kongresa atļaušanas prerogatīvu, treškārt, pirmo reizi Francijas vēsturē tika nostiprināta valdības politiskā un solidarā atbildība parlamenta priekšā. Turklāt, tā kā Apvienotā Karaliste bija un joprojām ir parlamentārā monarhija, Trešo Francijas republiku var uzskatīt par pirmo valsti ar republikānisko iekārtu, kura nodibināja parlamentāro valdības formu.

Praksē prezidents nekad nav izmantojis savu prerogatīvu atlaist parlamentu vai uzlikt veto likumprojektiem, un pats prezidents vairs netika uzskatīts kā valsts orgāns, bet tikai kā parlamenta gribas izpildītājs. Turklāt bija daudzi gadījumi, ka parlamenta politiskā spiediena dēļ prezidenti atkāpās no sava amata. Eventuāli ar 1875. gada konstitūciju nostiprinātais parlamentārais režīms tika reducēts līdz oligarhijai.⁴¹ Rezultātā parlaments kļuva par spēcīgāko orgānu visā Francijas konstitucionālajā sistēmā.⁴² Daudzi tiesību zinātnieki uzskata, ka Trešās Francijas republikas iekārta ir specifisks parlamentārisma piemērs un ne pats veiksmīgākais, jo tās valsts aparāts darbojās ar lielām grūtībām.⁴³ Trešās Francijas republikas būtiskākais trūkums bija tas, ka valsts galva atšķirībā no Apvienotas Karalistes monarha bija pilnīgi atkarīgs no parlamenta vairākuma gribas un nebija kā britu monarhi pilnīgi neatbildīgs par savu rīcību, kas noveda pie tā, ka valsts galvas amats tika reducēts līdz parlamentārajam aģentam, kurš paklausīgi izpildīja visus parlamentārās elites rīkojumus.

Apvienotās Karalistes parlamentārisma iekārtu 20. gadsimta sākumā pārņēma dažādas valstis, kā Veimāras Republika, Austrija, Čehoslovākija, Polija un Spānija.⁴⁴ Veimāras Republikas konstitūcija tolaik tika uzskatīta par modernāko konstitūciju Eiropā un "konstitucionālās likumdošanas pēdējo vārdu".⁴⁵ Veimāras Republikas konstitūcija paredzēja diezgan plašas parlamenta kontroles iespējas, piemēram, saskaņā ar 34. pantu Reihstāgam bija tiesības izveidot izmeklēšanas komisiju, un saskaņā ar šā panta otro daļu tiesām un administratīvām iestādēm bija jāpakļaujas šīs komisijas prasībām attiecībā uz pierādījumu iegūšanu.⁴⁶ Turklāt atbilstoši Veimāras konstitūcijas 43. pantam prezidentu varēja atcelt no amata tautas nobalsošanas kārtībā pēc Reihstāga priekšlikuma. 54. pantā tika nostiprināts princips, saskaņā ar kuru kancleram un ministriem bija jābauda Reihstāga uzticība, pretējā gadījumā katram no viņiem bija jāatstāj savs amats, savukārt saskaņā ar 56. pantu valdība bija atbildīga Reihstāga priekšā, un vēl Reihstāgam tika piešķirtas tiesības celt apsūdzību valsts tiesā pret prezidentu, kancleru un ministriem, ja tie bija pārkāpuši konstitūciju vai valsts likumus.⁴⁷ Šeit var redzēt gan parlamentārās, gan prezidentālās demokrātijas elementus, kurus centās savienot vācu juristi.

Tomēr 20. gadsimta pirmajā daļā daudzu kontinentālās Eiropas valstu (tādas valstis kā Veimāras Republika, Austrija, Polija, Spānija un arī Latvija) demokrātiskās iekārtas tika gāztas un nomainītas ar autoritārajiem režīmiem. Šo valstu lielākajā daļā bija ieviestas Apvienotās Karalistes parlamentārisma idejas, un šis valsts iekārtas modelis tika asi kritizēts par to, ka tāda iekārta, neskatoties uz savu stipro parlamentāro kontroli pār izpildvaras rīcību, nespēj aizsargāties no nelegitīmiem apvērsumiem. Turklāt pat Trešās Francijas republikas, kurā nenotika antikonstitucionāls apvērsums, parlamentārā iekārta funkcionēja ar lielām grūtībām parlamenta politiskās elites spiediena uz pārējiem valsts orgāniem dēļ, kas tika realizēts ar parlamentārās kontroles palīdzību.

Racionalizētais parlamentārisms un parlamentārās kontroles vājināšana

Pēc Otrā pasaules kara daudzās Eiropas valstīs popularitāti guva tā sauktā racionalizētā parlamentārisma koncepcija. Tika nostiprināts, ka valdības sastādīšanas prerogatīva tiks nodota valsts galvai un parlaments varēja izteikt (ne)uzticību tikai un vienīgi valdības galvai, turklāt neuzticību varēja izteikt tikai pēc tam, kad ir ievēlēts valdības galvas pēctecis. Racionalizētais parlamentārisma modelis tika iekļauts Itālijas 1948. gada konstitūcijā, Vācijas 1949. gada pamatlikumā un Spānijas 1978. gada konstitūcijā un daudzu citu valstu konstitūcijās.⁴⁸ Tāda tendence liecina par to, ka valstīs, kuras pārdzīvoja autoritārisma režīmu, ierobežoja parlamenta tiesības īstenot savu parlamentāro kontroli, lai saglabātu konstitucionālo stabilitāti, un jaunai parlamentārisma koncepcijai vairākās valstīs (izņemot Ceturto Francijas republiku un Itāliju) patiešām izdevās saglabāt konstitucionālo stabilitāti.⁴⁹

Kā redzams, Apvienotās Karalistes parlamentārisma modelis netika efektīvi iedzīvināts kontinentālās Eiropas valstīs, kur parlamentārisms attīstījās citā virzienā, eventuāli izveidojoties pēc diviem parlamentārisma modeļiem, proti, Apvienotās Karalistes modelis (vai kā to dēvē tiesību zinātnieki – Vestminsteras modelis) un racionalizētais modelis (kuru dēvē par Kontinentālo modeli).⁵⁰ Vestminsteras parlamentārisma modelis balstās uz parlamenta suverenitātes ideju, no kuras izriet parlamenta tiesības pārraudzīt izpildvaras darbību. Savukārt kontinentālās Eiropas valstīs, kuru valsts iekārta ir parlamentārā republika, atšķirībā no Apvienotās Karalistes parlamentārisma idejas pastāv vairāk komplicēta konstitucionālā iekārta, kuras mērķis ir novērst parlamenta vairākuma tirānijas izveidošanos. Turklāt valstīs ar kontinentālā parlamentārisma modeli, kā Vācijā, parlamentārā kontrole, pirmkārt, izriet no atsvaru un līdzsvaru sistēmas, un otrkārt, no tautas suverenitātes principa, proti, tā kā parlaments ir tautas pārstāvniecības orgāns, tam jābūt iespējai kontrolēt izpildvaras orgānus, kuri atbild parlamenta priekšā.⁵¹

Neskatoties uz to, ka tradicionāli Apvienotās Karalistes parlaments uzskatāms par visspēcīgāko valsts orgānu, pat britu konstitucionālisti izmanto tādu jēdzienu kā parlamentārā suverenitāte,⁵² un, neskatoties uz to, ka Vestminsteras modeli izmanto daudzās valstīs (tādās kā Kanāda, Austrālija, Jaunzēlande un daudzās citās),⁵³ 20. gadsimta otrajā pusē Apvienotās Karalistes Ministru kabinets kļuva par dominējošo konstitucionālo orgānu visā valstī, jo premjerministra amatu ieņēma uzvarētājās partijas galva (kuru uz amatu saskaņā ar konstitucionālu paražu aicina monarhs), un, tā kā britu konstitucionālajā praksē raksturīga monopartejiskās valdības izveidošana, partijas galva, būdams par premjerministru, kontrolē gan valdību, gan parlamentāro vairākumu,⁵⁴ turklāt premjerministrs var lūgt monarhu atlaist parlamentu un nozīmēt jaunas parlamentārās vēlēšanas.⁵⁵ Realitātē Apvienotās Karalistes valdība, kura bauda parlamentārā vairākuma uzticību, dominē pār citiem orgāniem un parlamentārais vairākums faktiski nevar ietekmēt premjerministru un pārējos valdības locekļus, padarot britu valdību par spēcīgāko Eiropā.⁵⁶

Piektā Francijas republika tika dibināta 1958. gadā, un tās iekārta atbilst tā sauktajam pusprezidentālajam modelim, kas pastāvēja Veimāras Republikā. Tajā pastāv ar lielu pilnvaru klāstu apveltīts parlaments un prezidents, kurš formāli nav valdības galva, tomēr viņam ir piešķirtas spēcīgas pilnvaras, ar kuru palīdzību var ietekmēt arī parlamentu. Jāsaka, ka pusprezidentālajā republikā, līdzīgi kā prezidentālajās republikās, varas dalīšanas koncepcija tiek ievērota striktāk nekā parlamentārajās republikās. Ņemot vērā ceturtais un trešās republikas skarbo pieredzi,⁵⁷

prezidentam tika piešķirtas plašas pilnvaras, lai līdzsvarotu valsts varas orgānu sistēmu, un jau 1962. gadā Nacionālā asambleja izteica neuzticību valdībai, un prezidents Šarls de Gollis, izmantojot savas prerogatīvas, atlaida Nacionālo asambleju un nozīmēja jaunas vēlēšanas, kurās uzvarēja prezidenta atbalstītāji. Šis gadījums demonstrē, ka izpildvaras prerogatīva atlaist parlamentu ir daudz spēcīgāka nekā parlamenta tiesības izteikt neuzticību valdībai,⁵⁸ kas ierobežo parlamenta iespējas ietekmēt valdību.

Latvijas parlamentārās kontroles iezīmes

Latvijas parlamentārās kontroles aizsākumi ir pamanāmi jau 1918. gada 17. novembra Tautas padomes politiskajā platformā, kurā III sadaļas 1. punkts paredzēja Tautas padomes ekskluzīvas tiesības iecelt Pagaidu valdību.⁵⁹ Arī 1920. gada 1. jūnijā Latvijas valsts iekārtas pagaidu noteikumu 8. pants noteica, ka "Ministru kabinets atbild par savu darbību Satversmes sapulces priekšā un tam jāatkāpjas, ja tas zaudējis Satversmes sapulces uzticību",⁶⁰ un šī norma tika ietverta Satversmes 59. pantā.⁶¹

Kā var redzēt, Latvijas Satversmes sapulce ir pārņēmusi klasisko parlamentāro kontroles koncepciju, kura pastāvējusi tradicionālajā angļu parlamentārajā iekārtā, – (ne)uzticības votumu, kas nav pārsteigums, jo Fēliks Cielēns rakstīja, kā Satversmes izstrādāšanas procesā tika ņemti vērā Anglijas un Francijas (kura tolaik pārņēma Lielbritānijas parlamentārisma sistēmu) konstitucionālie principi.⁶²

Respektīvi, Latvija pēc savas valsts iekārtas vairāk līdzinās Apvienotās Karalistes un Trešās Francijas republikas parlamentārisma iekārtai, jo valdība

¹ Kleinfeld Belton R. Competing Definition of the Rule of Law, Implications for Practitioners. Washington DC: Carnegie Papers, 2005, p. 3.

² Lautenbach G. The Concept of the Rule of Law and the European Court of Human Rights. Oxford: Oxford University Press, 2014, p. 22.

³ Madison J. The Federalist No. 51. In: Hamilton A., Jay J., Madison J. The Federalist. The Gideon Edition. Indianapolis: Liberty Fund, 2001, p. 270.

⁴ Bradley A.W., Pinelli C. Parliamentarism. In: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 650.

⁵ Balodis R. Apvienotās Karalistes parlamenta organizācijas un funkciju specifika. Likums un Tiesības, 07.05.2005, Nr. 5 (69).

⁶ Wade E.C.S., Bradley A.W. Constitutional and administrative law. Eleventh edition. Longman Group UK Limited: Harlow, 1994, p. 64.

⁷ Turpin C. British Government and the Constitution. Text, Cases and Materials. Third Edition, London: Reader in Public Law, University of Cambridge, 1995, p. 20.

⁸ Bogdanor V. The Monarchy and the Constitution. Oxford: Oxford University press, 1997, p. 5.

⁹ Oliver D. The Law of the Parliament. In: English Public Law. Second edition, edited by Prof. D. Feldman, Oxford: Oxford University press, 2009, p. 88.

¹⁰ Balodis R. Apvienotās Karalistes parlamenta organizācijas un funkciju specifika. Likums un Tiesības, 07.05.2005, Nr. 5 (69), 130. lpp.

¹¹ Oliver D. The Law of the Parliament. In: English Public Law. Second edition, edited by Prof. D. Feldman, Oxford: Oxford University press, 2009, pp. 99-100.

¹² Bradley A.W., Pinelli C. Parliamentarism. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 651.

¹³ Dicey A.V. Introduction to the study of the Law of the the Constitution. Eight edition, London: Macmillan and co., 1915, p. 26.

¹⁴ Bradley A.W., Pinelli C. Parliamentarism. In: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 651.

¹⁵ Ibid., p. 107.

¹⁶ Parliament (Aspects of Britain). London: Crown copyright, 1991, pp. 88-89.

¹⁷ Kārklīņa A. Valsts prezidenta impīčmenta institūta juridiskie aspekti (I). Likums un Tiesības, 2005, Nr. 2 (66).

¹⁸ Kārklīņa A. Valsts prezidenta atļaišanas institūts. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008, 75. lpp.

¹⁹ Turpat, 77. lpp.

²⁰ Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства. Москва: ИНФРА-М, 2014, с. 261.

²¹ Ibid.

²² Dišlers K.K. Ministru kontrasignācija monarhijā un republikā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 3/4, 1923, 99-101. lpp.

²³ Turpat, 99. lpp.

²⁴ Исаев М.А. Механизм государственной власти в странах Скандинавии. Москва: Издательский дом "Городец", 2004, с. 230.

²⁵ Dicey A.V. Introduction to the study of the Law of the the Constitution. Eight edition. London: Macmillan and co., 1915, p. 180.

²⁶ Ibid., p. 184.

²⁷ Martinez J.S. Horizontal Structuring. In: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 549.

²⁸ Locke J. Two Treatise of Government. London: Printed for Thomas Tegg, W. Sharpe and Son, G. Ofor, G. Robinson, J. Evans and Co., R. Griffin and Co, 1823, pp. 167-168.

²⁹ Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства. Москва: ИНФРА-М, 2014, с. 200.

³⁰ Madison J. The Federalist No. 47. Hamilton A., Jay J., Madison J. The Federalist. The Gideon edition, Indianapolis: Liberty Fund, 2001, pp. 250-251.

³¹ Ibid.

³² Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства. Москва: ИНФРА-М, 2014, с. 200.

³³ Madison J. The Federalist No. 51. Hamilton A., Jay J., Madison J. The Federalist. The Gideon edition, Indianapolis: Liberty Fund, 2001, pp. 268-289.

³⁴ Constitution of the United States. Pieejams: <http://constitutioncenter.org/media/files/constitution.pdf>. Par impīčmentu plašāk skat.: Kārklīņa A. Valsts prezidenta impīčmenta institūta juridiskie aspekti (I). Likums un Tiesības, 2005, Nr. 2 (66).

atbilstoši Satversmes 59. pantam ir pilnīgi atkarīga no Saeimas uzticības un realitātē valdību veido koalīcijai lojāli ministri, un koalīcija jebkurā laikā var izteikt neuzticību. 2012. gadā izveidotā ekspertu grupa pārvaldības pilnveidei piedāvāja pārņemt racionalizēta parlamentārisma institūtu, norādot, ka tas palīdzēs izvairīties no hroniskām valdības krīzēm, kas devalvē parlamentārisma jēgu un var novest pie autoritāru režīmu izveidošanās.⁶³ Tomēr šie priekšlikumi palika tikai uz papīra un nekad netika ietverti mūsu Satversmē.

Secinājumi

1. Parlamentārā kontrole kā atsevišķs tiesību institūts izveidojās britu parlamentārisma attīstības rezultātā, kura pamatā ir parlamenta visvarenības teorija, saskaņā ar kuru parlamentam ir dominējošais stāvoklis valsts varas orgānu sistēmā. Kā arī britu parlamentārisma idejas sastāvdaļa ir funkcionāla varas dalīšana, atbilstoši kurai valsts funkcijas ir jāsadala pēc valsts orgāniem, un tiem savā darbā ir jāsadarbojas un jāuzrauga citam citu.

2. Šarla Monteskjē varas dalīšanas ideja tika izveidota, pamatojoties uz Apvienotās Karalistes valsts iekārtu, it īpaši uz funkcionālo varas dalīšanu. Turklāt Monteskjē uzskatīja Apvienotās Karalistes konstitūciju par etalonu, kurš garantē ne tikai tiesiskās iekārtas izveidošanu, bet arī cilvēku brīvības garantēšanu.

3. ASV konstitūcijas autori, atsaucoties uz Monteskjē un uz tolaik pastāvošo Apvienotās Karalistes konstitūciju, tomēr izvēlējās daudz stingrāku varas sadalīšanas sistēmu, kas eventuāli noveda pie tā, ka Kongresam tika piešķirti mazāk

ietekmīgi parlamentārās kontroles līdzekļi, lai līdzsvarotu izpildvaru un likumdevējvaru. Tā kā ASV ir prezidentāla republika dzimtene, šis īpatnības novērojamas visās prezidentālajās republikās.

4. 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā daudzās valstīs, tajā skaitā arī Latvijā, notika plaša britu parlamentārās iekārtas pārņemšana. Tomēr rezultāts bija neveiksmīgs, jo lielākoties valstīs, kurās tika nostiprināts britu parlamentārisma modelis, notika antikonstitucionāli apvērsumi, bet citās – valsts iekārtas sistēma funkcionēja ar lielām grūtībām.

5. Pēc Otrā pasaules kara tika attīstīts racionalizētais parlamentārisma modelis, kuram ir raksturīga parlamenta lomas vājināšana, lai novērstu parlamentārā vairākuma nostiprināšanos, un šajā nolūkā tiek ierobežotas parlamenta iespējas ietekmēt valdību.

6. Piektās Francijas republikas arhitekti, ņemot vērā iepriekšējo neveiksmīgo pieredzi, lai stabilizētu konstitucionālo iekārtu, vājināja parlamenta prerogātas, piešķirot prezidentam pilnvaras atlaist parlamentu, kas ierobežoja pēdējā iespējas ietekmēt valdību, respektīvi, neļāva patvarīgi izlietot savas prerogātas.

7. Tā kā Latvijas Satversmes autori izstrādāšanas laikā pārsvarā ņēmuši vērā Apvienotās Karalistes un Trešās Francijas republikas konstitucionālās iekārtas un pēc neatkarības atjaunošanās netika ieviesti racionalizētā parlamentārisma institūti, mūsu konstitucionālā iekārta līdzinās Vestminsteras parlamentārajai iekārtai, kas nozīmē, ka mūsu konstitucionālajā tiesību sistēmā nav paredzēti parlamenta un valdības līdzsvarošanas līdzekļi. ■

³⁵ Бойко Н.С., Ингин А.В., Чуванов И.А. Конституционное право зарубежных стран (сравнительно-правовой анализ). Москва: Юрлитинформ, 2013, с. 160.

³⁶ Dišlers K.K. Ministru kontrasignācija monarhijā un republikā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 3/4, 1923, 97-99. lpp.

³⁷ Hamilton A. The Federalist No. 69. Hamilton A., Jay J., Madison J. The Federalist. The Gideon edition, Indianapolis: Liberty Fund, 2001, pp. 357-360.

³⁸ Bradley A.W., Pinelli C. Parliamentarism. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 657.

³⁹ Dišlers K.K. Ministru kontrasignācija monarhijā un republikā. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 3/4, 1923, 98-99. lpp.

⁴⁰ Дюги Л. Конституционное право. Общая теория государства. Москва: ИНФРА-М, 2014, с. 264-265.

⁴¹ Ibid., с. 267.

⁴² Bradley A.W., Pinelli C. Parliamentarism. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 654.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid., p. 655.

⁴⁵ Pleps J. Par Latvijas Republikas Satversmi: vēsture un mūsdienas. Pieejams: http://www.saeima.lv/satversme/Satversme_Pleps_latviski.pdf.

⁴⁶ 1919. gada 11. augusta Vācijas valsts konstitūcija. Pieejama: http://www.zum.de/psm/weimar/weimar_vve.php.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Bradley A.W., Pinelli C. Parliamentarism. The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 655.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Verney D.V. Parliamentary Government and Presidential Government. In: Parliamentary versus Presidential Governments. Edited by A. Lijphart, Oxford: Oxford University press, 1998, p. 31.

⁵¹ Classen C.D. Die parlamentarische Kontrolle der Exekutive – Instrumente, Institutionen und ihre Entwicklungslinien. In: Seminararbeit zum Seminar

Gewaltenteilung – verfassungsrechtliche, europarechtliche und rechtsvergleichende Aspekte bei Prof. Dr. C.D. Classen Wintersemester 2006/2007, Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald Rechts- und Staatswissenschaftliche Fakultät, S. 5. Pieejams: http://www.cloeser.org/pub/Parlamentarische_Kontrolle_der_Exekutive.pdf.

⁵² Wade E.C.S., Bradley A.W. Constitutional and administrative law. Longman Group UK Limited: Harlow, 1994, p. 20.

⁵³ Lijphart A. Patterns of Democracy. Government forms and Performance in Thirty-Six countries. New Heaven: Yale University Press, 1999, p. 10.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Martinez J.S. Horizontal Structuring. In: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Edited by M. Rosenfeld and A. Sajó, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 556.

⁵⁶ Budge I. Great Britain and Ireland: Variations in Party Government. In: Comparative European Politics. Third edition, edited by J.M. Colomer, London and New York: Taylor & Francis group, 2008, p. 32.

⁵⁷ Gan Trešā, gan Ceturtā Francijas republika pārņēma Apvienotās Karalistes parlamentāro iekārtu, un abas valsts iekārtas darbojas ar milzīgām grūtībām, jo parlamentam tika piešķirtas pārāk plašas pilnvaras, kas eventuāli noveda pie konstitucionālas iekārtas destabilizācijas.

⁵⁸ Mény Y. France. Institutionalisation of Leadership. In: Comparative European Politics. Third Edition. Edited by J.M. Colomer, London and New York: Taylor & Francis group, 2008, p. 117.

⁵⁹ Kučs A., Kusiņš G., Lazdiņš J., Pleps J. Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 55. lpp.

⁶⁰ Turpat, 58. lpp.

⁶¹ Latvijas Republikas Satversme. Latvijas Vēstnesis, 01.07.1993, Nr. 43.

⁶² Pleps J. Par Latvijas Republikas Satversmi: vēsture un mūsdienas. Pieejams: http://www.saeima.lv/satversme/Satversme_Pleps_latviski.pdf.

⁶³ Ministru kabineta darba pilnveidošanas iespējas. Valsts prezidenta izveidotās ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei priekšlikumi (II). Jurista Vārds, 01.10.2013., Nr. 40 (791).